

THIS ARTICLE WAS WRITEN FOR EDUCATIONAL PURPOSES

CENA ODĚVU A ZPUSOBY ŠÍŘENÍ MODNÍCH NOVINEK

Doc. Hříbová

Nejluxusní oděvy byly extrémně nákladné v minulosti, stejně jako dnes. Ovšem i cena základních, nutných oděvů byla v minulosti značná. Teprve s rozvojem techniky a následné industrializace, v průběhu staletí cena běžných kusů klesla až na dnešní hodnoty.

Rozvoj řemesel a módy sebou přinesl ústup po domácí vyroběných oděvů, kdy po generace matky dcerám předávaly znalosti o základech střihání, sešívání a opravování oděvů. Domácí výroba zůstala u sociálně slabých obyvatel po staletí nezměněna. Movitější lidé dávali přednost specializovaným řemelníkům, protože oděv byl znakem sociálního postavení ve společnosti, které určovalo množství a kvalita použité látky, šperky a ozdoby.

Oděv byl oblíbeným předmětem královských a šlechtických darů. Kupříkladu Přemysl Otakar II. obdaroval kolínského arcibiskupa a jeho suitu « *velkolepými dary ve zlatě, stříbře, gemách, prstenech, koních, komoních a rozmanitých a pestrých klenotech a oděv je i jich celý dvůr, poslal je zpět* » (pokračovatelé Kosmy k roku 1271, [1, str. 130])

Pořízení oděvu bylo v 14. i 15. století nákladnou položkou. « *Cena jednoho pláště tvoří v r. 1509 56 % ročního příjmu služky v jihoněmeckých městech. Sluha pracující u obchodníka musí počítat s tím, že výdaje na nákup jednoho kabátu kalhot, bot a klobouku pohltí z jeho celoroční mzdy víc než 30 procent.* » [9]

V truhlách většiny měšťanských domů v 15. století se nalézalo méně oblečení, než si představujeme. *O krumlovském měšťanovi, malíři a knězi víme, že po jeho smrti r. 1533 zůstaly v pozůstalosti jen dvě sukně, dvojce nohavice, dva kabáty a jeden kožich.* [9]

Ve středověku se někdy kusy oblečení dědily po generace v rodinách. Nebylo vzácností, když muž odkázal své ženě kusy ošacení. Vagantské písně popisují chudé, roztrhané oděvy, prohrané v kostkách, těžce získávané, lehce pozbyvané [1, str. 130]. Doloženo je mnoho důkazů o zlodějích specializujících se na krádeže ošacení, jelikož se dalo velmi dobře zpeněžit [2, str. 86].

Pořízení dobrého nebo dokonce reprezentativního oděvu stálo částky nevyčísitelné. Legenda o sv. Kateřině popisuje tuto skromnou světici « *stála zcela skromně, ale roucho měla bohaté, že jeho měny nikdo nevěděl ceny.* » [1, str. 130] J. Macek dokládá, že o jedné šlechtice se říkalo, že « *nosí na těle několik vsí* », když vyšla na rytířský turnaj ve svém modrém sametovém plášti [9].

O císaři Karlu V., (1500-1588) nad jehož říší Slunce nezapadalo, jelikož byl císařem římským a králem španělským v době, kdy Španělsko mělo bohaté državy v Americe, kronikář Prescottta (1552-58) napsal, že « *jeho šatna obsahovala ne méně než šestnáct hedvábných a sametových oděvů* » [2, str. 98]. Za vlády jeho syna Filipa II. dospěl španělský manýristický dvorský oděv do vrcholné formy. Často byla kombinována černá luxusní látka (přičemž drahocené bylo již v Americe nově objevené černé barvivo charakteristické sytostí barvy a dlouhou stálostí) se zlatým či stříbrným kovem ve formě výšivek nebo šperků. Díky dovozu zlata z Ameriky byl typický španělský dvorský reprezentativní oděv doslova pokryt šperky a 16. století má ve španělštině přezdívku « *Siglo del oro* », století zlata. Též použití drahokamů, krajek, prýmků, dracounů a střihová náročnost a s tím spojená dokonalá krejčovská práce cenu oděvu vyšroubovala do astronomických částek.

Marie de Medicis (francouzská královna v letech 1575-1642), stejně jako většina francouzských panovníků, měla v oblibě nákladné extravagantní oděvy. Její šaty, určené pro příležitost křtin syna Ludvíka, měly na 3 000 démantů, byť v té době byly démanty levnější než perly. Ovšem, perel na tomto konkrétním oděvu bylo 39 000 [5].

Marie Medicis, Frans Pourbus mladší, 1609 – 1610, Musée du Louvre, Paříž, zdroj : http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/49/Frans_Pourbus_%28II%29_-_Marie_de_M%C3%A9dicis%2C_Queen_of_France_-_WGA18247.jpg

V 17. století vznikly první manufaktury na výrobu látek a doplňků, které předznamenaly průmyslovou výrobu. Zpočátku musely manufaktury bojovat s cechy, které úmyslně vytvářely překážky proti jakékoliv změně ochodního systému. Podpory se manufaktury dočkaly např. v době císaře Josefa II., kdy se za jeho vlády počet osob pracujících v textilním průmyslu zdvojnásobil a výroba tvořila cca 84% průmyslové výroby Čech [3, str. 177]. I přesto byl oděv nadále drahou položkou v rozpočtu domácností.

L. Kýbalová uvádí, že výbava Marie Josefy, dcery Marie Terezie obsahovala 99 šatů, obuv a doplňky v ceně 200 000 zlatých [3, str. 177]. Skromný protipól popisuje D. Diderot v díle « Jeptiška » následujícím způsobem : *Bude mít šaty z anglického lastingu, které může nosit až do konce léta a na zimu potom s podšívkou, pak bavlněné šaty, které nosí teď. Několik bílých spodniček, dvě ode mne z jemného barchetu lemovaného mušelinem. Dva stejné živůtky, které jsem dala udělat pro svou nejmladší dceru a které jí náhodou dobře padnou. To bude nosit v létě. Patnáct košil, některé batistové, jiné z mušelinu. Asi v polovině června jí pošlu plátno na šest dalších, které jsem dala bílit do Senlis. Několik šněrovaček, zástěr a šátků na krk. Dva*

tucty kapesníků. Několik nočních čepců. Šest škrobených čepců na den a k tomu osum párů jednoduchých a tři páry dvojitých manžet. Šest párů jemných bavlněných punčoch.

I když v 17. a 18. století ceny oděvů postupně klesly, až v 19. století se ošacení stalo výrazně cenově dostupnější. Významnou roli, kromě technického pokroku a s ním spojené strojové výroby, hrálo zlepšení dopravy a rozvoj celosvětového velkoobchodu, které tlačil ceny látek dolů. Díky vynálezu šicího stroje se začaly vyrábět i konfekční oděvy. I přesto spisovatel Stendal ve svém Deníku napsal, že v r. 1810 ve svém rozpočtu na šaty počítal s 2000 franků, stejnou částku jak na dva sluchy nebo dva koně. 1 500 franků stanovil na byt a 3 440 franky na divadlo, knihy a ženy [4, str. 34]. Hodně žen si i nadále šilo oděvy, prádlo i korzety doma. V oblibě bylo i přešívání a přebarvování starých oděvů at' již doma, či u profesionálů [4, str. 35]

Šíření módních novinek na evropských dvorech

V době počátku rozmachu módy ve smyslu změn a novinek vznikajících v rozmezí desetiletí (cca od poloviny 14. století) hrály největší roli na rozšíření módy královské sňatky, kdy část dvora se stěhovala s budoucí královnou do její nové vlasti. Blanka z Valois, sestra francouzského krále Filipa VI. se provdala za Karla IV. (r. 1334) a tak se v českých zemích posílil vliv francouzské módy [1, str. 140]. Dcera Karla IV., Anna Lucemburská, si vzala Richarda II., anglického krále, (r.1382) a přinesla některé místní oděvní prvky do Anglie.

Francouzský král František I. a jeho anglický rival Jindřich VIII., spolu soupeřili i na poli módy a sledování nejžhavějších módních novinek bylo důležitým aspektem renesanční politické reprezentace, jak dokazuje známé setkání na poli zlatého sukna. Bylo v zájmu panovnických dvorů získávat informace o odívání na jiných dvorech. Jednou z možností byla očitá svědectví velvyslanců, která ale vždy nedokázala vystihnout všechny módní a technické detaily. M. Hajná na základě dochovaných dopisů mezi císařem Rudolfem II. a jeho velvyslancem Khevenhüllerem ve Španělsku doložila i zasílání celých oděvů ze španělského dvora Filipa II Rudolfovi II. Císařův hlavní krejčí, Juan Biscaino, v letech 1576-1580 byl španělského původu. Stephan Wagner byl Rudolfův krejčí specializující se na oděvy podle specifické uherské módy [10].

Další možností byly portréty a umělecká díla, v této době velmi pečlivě, dokumentaristickým způsobem zpracované. Zasílány byly i tzv. oděvní panenky, které měly tu výhodu, že poskytovaly prostorový a materiálově dokumentovaný dojem. Panenky byly posílány jako diplomatické dary a umožňovaly plně ocenit zahraniční reprezentativní oděvy, čímž se stávaly velmi efektivním způsobem propagace módy. Panenky byly považovány i jako cenné objekty samy o sobě [6] a byly vystavovány ve speciálních kabinetech. Jedna z nejstarších zmínek o oděvní panence pochází z roku 1321, kdy francouzská královna posílá panenku jako dar královně Anglie [7]. Od 15. století tyto tzv. Fashion Babies putovaly mezi evropskými královskými dvory. O Marii de Medicis je známo, že se velmi zajímala o odívání a tak jí r. 1600 Jindřich IV. napsal "Přejete si stříhy našich oděvů. Posílám Vám proto nějaké panenky." [7]

Pandora připsaná princezně Katarině, dceři Karla IX, kolem r. 1600, Livrustkammaren, the Royal Armoury, zdroj : <http://img.photobucket.com/albums/v159/Isis33/Bevarat/16th/003prints.jpg>

Oděv podobného stylu jako má pandora. Album Amicorum of a German Soldier, neznámý autor, 1595, Los Angeles County Museum of Art, Los Angeles, zdroj : collectionsonline.lacma.org

Informace o odívání v cizích zemích se šířily také pomocí tzv. cestovních deníků či specializovaných publikací, přibližujících zvyky v zahraničí. Tyto publikace ukazují zejména každodenní oděvy šlechty a měšťanstva. V renesanci vznikají specializované dokumenty popisující oděvy jednotlivých měst a zemí, tedy předchůdci pozdějších módních listů, které od 18. století ovlivní celý svět. [2, str. 11]. Provedení mohla být od jednotlivých listů až po samostatné publikace. Známé jsou např. knihy krojů od Christopha Weiditze, Cesara Vecellia, Hanse Weigla a dalších umělců. V první polovině 17. století vytvořil Václav Holar sérii leptů ukazujících barokní ženské oděvy.

Stříhové knihy

Samostatnou kapitolu tvoří tzv. stříhové knihy. Základem tvorby oděvu je kvalitní stříh. Stříhy byly zaznamenávány v cechovních knihách. Nejstarší dochované rukopisné publikace pochází z konce 15. a 16. století [8]. V roce 1580 byla vydána tiskem zřejmě nejstarší stříhová kniha, jejímž autorem je španělský krejčí Juan de Alcega (*Libro de geometria, practica y traca*, 1580 Madrid; druhý reprint 1589, tamtéž). Tato práce popisuje hlavně stříhy oděvů měšťanstva a některých náboženských řádů, spíše než šlechty.

Z konce 16. a počátku 17. století pochází i další v dnešní době známé španělské knihy se stříhy oděvů. Jednou z nich je publikace Diega de Freyle (1588), dále práce Francois de la Rocha de Burguen, (1618) a Martina de Anduxar (1648). Vycházely také knihy zobrazující motivy ornamentů určených ke zdobení textilu (výšivky, krajky apod.).

V poslední třetině 17. století vznikly cechy krejčích šijících pouze mužské oděvy. První krejčí se stali známí a uznávaní. Byli označováni jako *marchands / marchandes de mode* (obchodníci/ce s módou), např. Pamard, Sarrazin, Mlle Motte, Mme Eloffe a další [3, str. 22]. V této době vyšly první módní zprávy v časopisech a ročenkách.

17. a 18. století bylo obdobím malých (*Petite Pandora en déshabille*, pro negligé) a velkých (*Grande Pandora en grand toilette*, pro slavnostní róbu) pandor, což byly panenky posílané z Francie do Anglie, následně do Německa, Itálie, Ruska a amerických kolonií nejprve na královské dvory, pak do obchodů až nakonec do buržoazních domácností. Pandory postupně rostly, až dosáhly téměř lidské velikosti a staly se předchůdci dnešních figurín ve vitrinách obchodních domů a živých modelek.

V 18. století byly vydávány tzv. módní listy, rytiny nebo litografické tisky, které původně byly šířeny samostatně, později jako přílohy různých časopisů. Na konci století vznikly

specilizované časopisy (např. Galerie des Modes) a jejich velký rozmach zaznamenalo 19. století. Kupříkladu Gallery of fashion, The Lady's magazine, Journal des Dames et des Modes a další.

Značný vliv měly také ochodní domy, vznikající v 18. století v Paříži a Londýně (Monsieur Guerin ml., Mme Teillard).

Dvorský oděv, 1804-1805, Journal des Dames et des Modes, zdroj : http://40.media.tumblr.com/7035a0479a1db5c29393289ca6c4f0b1/tumblr_na0c3re2Nq1qa951vo1_500.jpg

Seznam literatury :

- [1] KYBALOVÁ, Ludmila. 2001. *Dějiny odívání: Středověk*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 278 s., ISBN 80-7106-146-8
- [2] KYBALOVÁ, Ludmila. 1996. *Dějiny odívání: Renesance (15.a 16. století)*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 174 s. ISBN 80-710-6143-3.
- [3] Kybalová, Ludmila. *Dějiny odívání: Barok a rokoko*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 236 s., ISBN 80-7106-144-1
- [4] KYBALOVÁ, Alena. 2012. *Od empiru k druhému rokoku: odívání v Čechách od renesance k baroku*. Vyd. 1. Praha: Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 303 s. ISBN 80-7106-147-6.
- [5] NACHTMANNOVÁ, Alena. 2012. *Mezi tradicí a módou: odívání v Čechách od renesance k baroku*. Vyd. 1. Praha: Národní památkový ústav - územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 303 s. ISBN 978-808-6516-516.
- [6] *Renaissance Quarterly*. 60(1): 94-130. DOI: 10.1353/ren.2007.0027. ISSN 0034-4338. Dostupné také z: <http://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1353/ren.2007.0027>
- [7] TAYLOR, Lydia Maria. *Pandora in the Box: Travelling the World in the Name of Fashion* [online]. [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <https://www.inter-disciplinary.net/wp-content/uploads/2011/08/taylorfapaper.pdf>
- [8] ŠIMŠA, Martin. 2013. *Knihy krejčovských stříhů v českých zemích v 16. až 18. století*. 1. vyd. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 303 s. ISBN 978-808-7261-873.
- [9] MACEK, Josef. *Jagellonský věk v českých zemích: 1471-1526*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0976-0.
- [10] HAJNÁ, Milena. The International Wardrobe of Emperor Rudolf II : Visual and Textual Representations of an Early Modern Emperor's Clothes (1552–1612). *Apparence(s)*. 2015, 6.